

Alsangen 1940

Den nationale vækkelse, som opstod i Danmark i besættelsens begyndelse, antog mange former. Men alsangen var nok den mest bemærkelsesværdige. I august og september 1940 samledes folk over hele landet til alsang, hvor der blev sunget fædrelandsange, holdt taler og sendt telegrammer til kongen. Et højdepunkt blev nået den 1. september 1940, hvor alsangsstævner over hele landet i alt samlede flere end 700.000 deltagere. Trods den store succes i samtiden tiltrak alsangen sig ikke megen opmærksomhed i eftertiden. De fleste historiske fremstillinger konstaterede kort fænomenets tilstedeværelse, og der har været enighed om at tolke alsangen som et udtryk for den tanke om national samling, der prægede besættelsens første år – på linje med den hyppige brug af Dannebrog og dyrkelsen af kong Christian X. Men hvordan opstod fænomenet? Hvilke forestillinger om Danmark og danskerne kom til udtryk i sangene? Og hvordan reagerede besættelsesmagten og det tyske mindretal på de mange syngende danskere? Det vil blive belyst i denne artikel med fokus på alsangen i Aalborg, Haderslev og København.

Fra 1.500 deltagere i Aalborg til 150.000 i København

Fænomenet alsang var kendt allerede inden besættelsen i Norge og Sverige. Således blev der for eksempel fra 1935 arrangeret alsang på Skansen i Stockholm, og særligt fra 1938 voksede publikums tilslutning til den udendørs sommerunderholdning, hvor ideen var at få publikum til at synge med på kendte sange som sømandssange, revyviser og fædrelandsange i enstemmig fællesang, *allsång*. Højskole- og spejderbevægelsen dyrkede i forvejen fællessang, men det nye bestod i, at arrangementet viste sig at appellere til en meget bred kreds af svenskere, som samledes for at synge af glæde eller for i fællesskab at synge sorger og ensomhed bort.¹ I Danmark overtog man betegnelsen alsang, men der opstod snart uenighed om fænomenets navn, idet bl.a. de københavnske og aarhusianske arrangører omdøbte alsangen til folkesang med den begrundelse, at dette lød mere dansk. Navneskiftet harmonerede

samtidig med arbejdersangernes bestræbelser på at gøre alsangen/folkesangen til deres projekt, og det kunne også i den forbindelse give god mening at vælge et navn, der signalerede, at her var det *folkets* stemme, man hørte. I adskillige byer arrangerede man herefter folkesang, men navnet slog alligevel ikke rigtig an, og selv i arbejdersangkorenes interne dokumenter blev arrangementerne omtalt som alsang. For overskuelighedens skyld vælger jeg derfor at benytte betegnelsen alsang her. “Al-” syntes i øvrigt at have været på mode i det danske sprog i besættelsen. I forlængelse af alsangsbølgen blev der arrangeret fælles vandreture, *algang*, og mens Tørsleff reklamerede for *alsyltning*, annoncerede også enkelte biografer og caféer med alsang som en del af underholdningsprogrammet. Dette faldt dog ikke i god jord hos de oprindelige arrangører, der mente, at den slags privat foretagsomhed udvandede hele ideen. Overordnet set må alsang defineres som en gratis sangaften, arrangeret af en eller flere grupper af frivillige, hvor et bredt publikum synger fædrelandssange.

Det først alsangsstævne i Danmark fandt sted i Aalborg den 4. juli, og arrangørerne havde fra begyndelsen planlagt fire sangaftener i løbet af sommeren. Initiativet til arrangementerne blev taget af formanden for Sømmenslutningen af Arbejdersangkor i Aalborg og Nr. Sundby, Anker Møller, som havde oplevet alsang i Norge. Det måtte på forhånd forklares, at alsang adskilte sig fra de velkendte kommunale koncerter, idet hensigten var at få *publikum* til at synge kendte og mindre kendte fædrelandssange, mens de ca. 400 sangere fra alle byens sangkor skulle fungere som forsangere. Ifølge Anker Møller mærkede man “i alle Samfundslag en stærkere Nationalfølelse end nogen Sinde tidligere”, og den følelse mente han, man bedst kunne give udtryk for ved at synge de smukke, danske sange (*Nordjyllands Social-demokrat* 26. juni 1940). Der var således fra begyndelsen officielt angivet et dobbelt mål med arrangementet, dels skulle sangerne lære folk at synge, dels skulle alsangen være en tilkendegivelse af nationale følelser.

Til det første arrangement mødte ca. 1.500 deltagere op på en regnvåd sportsplads. Det ydre arrangement var ikke videre pompøst: Grønne træer dannede baggrunden, dertil havde man en interimistisk talerstol pyntet med dannebrogssflag, et orkester samt korsangerne, som mødte op med hvide sangerhuer. Ifølge avisernes referat havde den selvbestaltede alsangskomiteé valgt følgende sange; *I Danmark er jeg født*, *Jylland mellem tvende have*, *Det haver så nyligen regnet*,² *Den danske sang*, *Vort modersmål er dejligt*, *Se det sommer af sol*, *Du danske mand* og *Der er et yndigt land*. Desuden blev *Mester Jacob* sunget i kanon som et spontant indslag. På programmet var ligeledes en tale af overdirigenten for De samlede jydsk Sangforeninger, Georg Fjelrad fra Aarhus, hvilket tyder på, at alsangsaftenen fra arrangørernes side var tænkt som en *sangaften*, en alternativ form for sangforeningskoncert. Imidlertid blev Georg Fjelrad forhindret, og i stedet kom sognepræsten Axel Bang til at fungere som taler og konferencier med så stor succes, at han fortsatte ved de følgende arrangementer, hvor han i høj grad satte sit præg på foretagendet. Som sognepræst og aktiv i FDF var han kendt for at kunne synge og for at have ordet i sin magt, og han formåede tilsyneladende at tilføre alsangen en heldig blanding af taler præget af højtidelig alvor og mere underholdende indslag, som fik folk til at synge med. Sidstnævnte kunne nok være nødvendigt. Selv om danskerne følte, at tiderne var alvorlige, og man mødtes for at synge fædrelandssange, så faldt det

ifølge samtidens beskrivelser ikke folk helt naturligt at stå og synge højt og inderligt i fællesskab.

Ikke desto mindre voksede deltagerantallet i løbet af de fire arrangementer fra skønsmæssigt 1.500 til 10.000 – med forbehold for de usikkerheder, der kan være ved disse tal. Det er svært ikke at tolke alsangens succes som en opbakning til arrangementernes nationale indhold, men man må dog også tage højde for, at der ikke var så mange andre muligheder for at samles efter at mødeforbuddet trådte i kraft 12. april 1940. Forbuddet betød, at en række arrangementer var blevet aflyst sommeren over, herunder sangforeningernes arrangementer. Men i juli var der tilsyneladende ingen problemer i at få tilladelse til en sangaften i Aalborg.

Sangens nationale betydning var det gennemgående tema i alle pastor Bangs taler. I den første tale nævnte Bang en række forhold, som havde skadet den fælles sang og dermed fællesskabet. Talen indeholdt en kritik af samfundets udvikling fra landbrugssamfund til industrisamfund med klasseskel, en kritik af tidens dyrkelse af konkurrencesvømmere og sangstjerner og ikke mindst en kritik af den moderne kunst og jazzens "saxofonbrægende afrikanske Urskovslarm med et aandssvagt Refræn" – en musik som ifølge Bang var lige så langt fra den danske tone, som en lummer, feberhed urskov var fra den friske, danske bøgeskov (*Nordjyllands Socialdemokrat* 5. juli 1940). Men nu skulle sangene minde danskerne om, at de var et folk med en tusindårig historie, at sproget var formet til at udtrykke deres inderste følelser, og at det danske landskab med de bløde linjer havde formet danskernes sind. Når man sang de danske sange om pligt, troskab, offer, udholdenhed og kærlighed skulle det stå klart, at man skyldte sit fædreland alt, hvad man evnede. Den alvorlige situation i landet blev omtalt, men i upræcise vendinger som "stormtider", "Danmarks krav" og "synge alene gør det ikke", uden at det dog blev præciseret nærmere, hvad der kunne ligge i dét. Men hovedpointen var, at det nye nationale fællesskab, som kom til udtryk i Rigsdagens samling, nu også skulle komme til udtryk i sangen.

Alsangens forestilling om den danske sangskat som udtryk for den ægte danske ånd rummede en konservativ opfattelse af samfundet og kunsten. Udtalelserne om degenereret smag kan i dag synes at ligge skræmmende nær nazismens had til "entartete" kunst, og man kan undre sig over, at alsangen overhovedet havde noget til fælles med besættelsesmagtens ideologi, som man netop ønskede at redde folk og fædreland fra. Men disse angreb på "Jazz og Negerdans", "Systemet" og surrealismen var en del af tidsånden i 1930'erne og kunne forekomme i *National-Socialisten* såvel som i borgerlige aviser (Hertel 1998, 37).

Alsangen i Haderslev

Aalborgs fjerde alsangsaften, den 12. august, blev optaget af Statsradiofonien og udsendt i radioen den følgende aften. Radiotransmissionen samt avisernes omtale af arrangementerne betød, at alsangen bredte sig først til Sønderjylland og i løbet af august til resten af landet. Haderslev var en af de første byer til at følge Aalborgs eksempel og med lige så stor succes, da 6000 mødte op til alsang den 13. august 1940. Alsangsarrangementerne i Aalborg var fra begyndelsen blevet omtalt som

noget særligt på grund af samarbejdet mellem alle sangkorene – uanset om der var tale om borgerlige sangkor eller arbejdersangkor, og alsangen blev både her og i mange andre byer annonceret som en hyldest til den danske sang. I Haderslev blev alsangen imidlertid en hyldest til den danske sang, samt et middel mod tysk indflydelse på danske forhold. Dette understregedes tillige af, at det ikke var sangkorene, der stod bag, men derimod et udvalg bestående af bl.a. *Dannevirkes* redaktionssekretær, Axel Søchting, og den konservative folketingsmand og redaktør af *Jydske Tidende*, A. Svensson, som var kendte for deres engagement i den danske sag. Det samarbejde på tværs af politisk tilhørsforhold, som opstod i anledning af alsangen i andre byer, var opstået i Sønderjylland allerede i 1933 i Danske Samfund og Det unge Grænseværn som en reaktion på den nazistiske magtovertagelse i Tyskland. I Aalborg lød begrundelsen for alsangen, at Danmark skulle gøres til en syngende nation igen, og at folk skulle mindes om det vigtige indhold i fædrelandssangene. Den påmindelse syntes overflødig i Sønderjylland. Her havde sangen ifølge sønderjydernes selvforståelse været et vigtigt våben i den nationale kamp fra 1864 til 1920, og *Den blå Sangbog*, som Sprogforeningen udgav som en af det danske mindretals reaktioner på skolernes fortyskning, var yderst populær. Og de sange, som de prøjssiske myndigheder havde forbudt ved offentlige møder, var blot blevet endnu mere populære. Til alsangen i Haderslev havde arrangørerne blandt andet valgt fem af disse sange, hvilket A. Svensson da heller ikke undlod at gøre opmærksom på i sin hovedtale ved alsangen. Det drejede sig om sangene *I alle de riger og lande*, *Vort modersmål er dejligt*, *Høje Nord, friheds hjem*, *Der er et yndigt land* samt Haderslevsangen *Du skønne land med dal og bakker fagre* (*Dannevirke* 14. aug. 1940).

Netop i Sønderjylland måtte der være grund til at være meget varsom, hvis ikke alsangen skulle opfattes som vendt imod det tyske mindretal og besættelsesmagten. Det blev da også understreget ved arrangementet og i pressen, at alsangen ikke måtte have brod eller være vendt imod nogen, men trods det fokuserede både foromtale, valg af sange og talerne ved alsangen på spændingerne mellem dansk og tysk i området. Parallellen mellem Sønderjyllands tid under tysk herredømme og den aktuelle situation blev hyppigt trukket frem i Haderslev, hvilket virkede provokerende på dele af det tyske mindretal. Som officielt organ for det tyske mindretal var især den nazistiske *Nordschleswigsche Zeitung* på vagt over for tysk fjendtlige manøvrer i den danske lejr. Avisen påpegede det urimelige i, at det tyske mindretal ikke kunne få tilladelse til sine arrangementer, mens det blev tilladt 6.000 danskere at synge “Holger Danskes gamle Slagsang” *I alle de riger og lande* inde midt i byen (*Nordschleswigsche Zeitung* 14. aug. 1940). Desuden havde arrangørerne valgt E. Lembckes *Du skønne land med dal og bakker fagre*. I denne sang fremstilles Sønderjylland som en ung brud, som Preussen forsøger at lokke med rigdom og list, indtil hun forenes med den danske bejler, som lover at forsvare hende. Dette udløste efterfølgende en polemik mellem *Nordschleswigsche Zeitung* og *Dannevirke*, om hvorvidt alsangen var vendt imod det tyske, og hvorvidt det tyske mindretal skulle bestemme, hvad danskerne skulle synge. Det vides ikke, i hvor høj grad denne polemik påvirkede politimestrene i Sønderjylland, men det forekommer sandsynligt, at myndighederne frygtede, at mindretallet eller nazisterne ville kræve tilladelse til at afholde lignende sangaftener, hvilket kunne provokere danskerne og skabe uro.

På et møde den 20. august 1940 besluttede politimestrene i Sønderjylland under alle omstændigheder at "fastholde Lovens Bestemmelser", som det blev formuleret, hvorefter møder under åben himmel blev forbudt (*Dannevirke* 21. august 1940), og alsangen måtte herefter fortsætte indendørs på hoteller, i skoler, præstegårde og forsamlingshuse m.m. Politimestrene i Sønderjylland definerede således alsangsaftener som møder, hvor man i resten af landet tolkede dem som sangstævner.

I løbet af august 1940 bredte alsangen sig ikke kun til Sønderjylland, men til hele landet, og den 14. august samlede alsangen 80.000 deltagere i Fælledparken. I København blev alsangen arrangeret af De samvirkende københavnske Arbejdersangkor og Studentersangerne – sidenhen deltog også De samlede københavnske Sangforeninger af 1859. Over hele landet fandtes der lignende sammenslutninger af kor, som igen på landsplan kunne være organiseret i Arbejdersangkorenes Landsforbund eller det borgerlige Dansk Sangerforbund, som kort sagt ikke havde tradition for at samarbejde. Imidlertid var begge organisationer bevidste om alsangens betydning, og i medlemsbladene opfordredes sangkorene over hele landet til at fremme alsangen. Sangens evne til at styrke det nationale sammenhold blev nævnt, men ikke mindst blev det fremhævet, at alsangen var en redningsplanke for sangkorene, som havde oplevet svigtende tilslutning under besættelsen, og det var landsorganisationernes håb, at en øget interesse for sang ville føre til en øget interesse for korsang.³ På den anden side frygtede især De samvirkende københavnske Arbejdersangkor fra begyndelsen af besættelsestiden, at provokerende sange kunne resultere i et forbud mod arbejdersangkorene, og formanden gav derfor repræsentanterne klar besked om at undlade "udfordrende Arbejdersange og nationale Sange med provokerende Tendens" ved indendørs koncerter (DSKA 28. april 1940). Der er da heller intet, der tyder på, at DSKA havde planer om at vælge provokerende sange til det store alsangsstævne, hvor programmet bestod af følgende sange: *Du danske mand, Jeg elsker de grønne lunde, Flyv fugl, flyv, Jylland mellem tvende have, Moders navn er en himmelsk lyd, I Danmark er jeg født, Natten breder sine vinger, Jeg er havren, Jeg bærer med smil min byrde, Den danske sang er en ung blond pige* og *Der er et yndigt land*.

Alsangen i København blev en stor succes og fænomenet trak nu for alvor overskrifter i pressen. Alle større aviser var enige i deres beskrivelse af arrangementet, og som i Aalborg blev der lagt vægt på alsangens evne til at samle folk på tværs af samfundslag og alder. Herfra var der tilsyneladende ikke langt til ideen om at samle hele nationen i landsdækkende alsang. Den 1. september 1940 transmitterede radioen således fra hovedstævnet i Fælledparken, og signalet til det store øjeblik blev givet med Rådhusklokkernes seks slag og vægtersangen. De 150.000 fremmødte københavnere sang fire vers af Grundtvigs *Moders navn er en himmelsk lyd*, og ved de mange stævner landet over sang man i takt med radiotransmissionen. Fra arrangører over hele landet modtog Studentersangernes formand, Viggo Friedrichen, besked om antallet af deltagere. Det forlød, at 40.000 havde deltaget i hhv. Frederiksberg Have og i Mindeparken i Aarhus, 35.000 havde deltaget i Odense og 30.000 i Aalborg, og et skøn på det samlede deltagerantal lød på 720.000. Af avisernes reportager den følgende dag fremgår det tydeligt, at der var trængsel ved arrangementerne, og at alsangen var en stor begivenhed i selv den mindste by.

Efter det succesfulde arrangement med landsdækkende alsang blev der fra flere sider udtrykt håb om, at alsangen kunne fortsættes indendørs i løbet af vinteren. Også partierne bag samlingsregeringen viste interesse for alsangen, hvori de så de samme samlingsbestræbelser, som de selv repræsenterede. I efteråret 1940 kunne partierne konstatere, at den nationale vækkelse var en faktor, der havde indflydelse på samarbejds- og forhandlingspolitikken. Politikerne ønskede på den ene side, at den nationale samling voksede sig stærk i hele befolkningen, og at den nationale vækkelse, kongedyrkelsen og de fem partiers politiske samarbejde blev kædet sammen til en enhed. Ellers kunne man frygte, at kongedyrkelsen og det nationalfølelsen ville tage samme retning som de konservative kredse, der ønskede at styrke kongen og gøre styreformen mindre parlamentarisk. På den anden side kunne det være uhensigtsmæssigt, hvis nationalfølelsen – med dens antityske præg – kom alt for voldsomt til udtryk. De tyske myndigheder kunne i så fald anklage regeringen for ikke at have kontrol over situationen, hvilket ville svække regeringens position i forhandlingerne med tyskerne (Nissen, 421 ff). Da alsangen var et meget tydeligt udtryk for den nationale vækkelse, må det være rimeligt at antage, at politikerne fra de samarbejdende partier samt deres støtter havde en interesse i at fremme alsangen, men samtidig forsøge at præge den for at modvirke eventuelle antityske eller antiparlamentariske tendenser. Dannelsen af Dansk Alsang-Komiteé kan ses som et eksempel på dette.

Alsangskomiteen 1941

I håbet om at alsangen kunne fortsættes, tog kirkeminister Vilhelm Fibiger i januar 1941 initiativ til at nedsætte en såkaldt rådgivende alsangskomite, som bestod af 27 fremtrædende personer med forbindelse til alsangen, politik, ungdomsorganisationer, højskolekredse, kirken og erhvervslivet.⁴ Kort sagt en blandet forsamling af personer med betydning inden for forskellige områder af samfundslivet og med forskellige politiske opfattelser, som dog stod inden for det nationale samarbejde. Komiteens hensigt fremgik af et brev, som i januar 1941 sendtes til landets kommunalbestyrelser samt til pressen. Formålet med alsangen var, at den skulle bevare det fællesskab, som blev skabt mellem befolkningskredsene, samt at den kunne hjælpe befolkningen til at kunne bære hverdagens skærpede krav. Brevet indeholdt derfor en opfordring til kommunalbestyrelserne om at nedsætte alsangskomiteer, hvis de ikke allerede eksisterede, en opfordring til at drage nye kredse ind i arrangementerne samt ikke mindst “at der ved Planlægningen tages Hensyn til det meget formaalstjenstlige at faa en velegnet Taler til at tolke de Følelser, som præger det danske Folk og er Grundlaget for Alsangens Idè” (Alsang-Komiteen, januar 1941).

Et eksempel på et arrangement, som imødekom alsangskomiteens opfordring, var alsangen i Rådhushallen i København den 16. marts 1941, som blev arrangeret af de københavnske sangkor. Hovedtalen blev holdt af Hal Koch, der som formand for Dansk Ungdomssamvirke og medlem af den rådgivende alsangskomiteé må antages at have været en “velegnet taler”. Hal Kochs tale om Jydske Lov og Grundloven var da også en utvetydig hyldest til det parlamentariske demokrati (*Nationaltidende* 17. marts 1941). Alsangskomiteens initiativ og Hal Kochs tale viser politikernes

bestræbelser på dels at holde alsangen og den nationale stemning ved lige, dels at styre alsangen i en retning, der var i nøje overensstemmelse med samlingsregeringens ønsker og den linje, som Hal Koch stod for som formand for Dansk Ungdomsamvirke. Bortset fra udgivelsen af sangbogen *Dansk Alsangbog* har det ikke været muligt at opspore yderligere aktiviteter fra komiteens side. Det er muligt, at dens indflydelse har været begrænset, idet alsangen allerede måtte kæmpe både med svigtende interesse fra sangere og publikum og med politimyndighedernes modvilje. Alsangen var opstået spontant i Aalborg, og bevægelsen voksede i kraft af mediernes omtale, sangkorenes indsats og befolkningens behov for fællesskab. Men en stemning som alsangen lod sig tilsyneladende ikke sætte i system og styre fra oven.

I løbet af sommeren 1941 blev der i Aalborg afholdt fire alsangsstævner, men med mere korsang og færre deltagere end i 1940, og i København blev alsangen i Rådhushallen tilsyneladende det sidste arrangement. Myndighederne nedlagde ikke direkte forbud mod alsangen, men gjorde det klart, at alsang burde udelades på daværende tidspunkt (DSKAs forhandlingsprotokol 29. juli 1941). Årsagen kunne tænkes at være det tyske angreb på Sovjetunionen den 22. juni 1941 og den nu offentlige hvervning til Frikorps Danmark, som gjorde stemningen mere anspændt. Over hele landet blev der den 17. september arrangeret "Sangens Dag" som agitation for korsang, men i København måtte arrangørerne således stryge alsangen fra programmet, som dermed udelukkende kom til at bestå af korsang (DSKA 2. aug. 1941). Dette gentog sig i 1942. Der blev trykt 10.000 teksthæfter til Sangens Dag i København, hvilket tyder på, at korsang ikke kunne samle nær de samme menneskemasser, som alsangen kunne i 1940. Dette var måske netop årsagen til, at myndighederne kun var imod alsang, men ikke imod korsang, og antallet af deltagere i arrangementet bekymrede tilsyneladende mere end valget af repertoire. I øvrigt udviste De samvirkende københavnske Arbejdersangkor til stadighed stor forsigtighed i forhold til repertoiret, og i 1942 afviste forretningsudvalget et ønske om at synge *Sirenernes Sang*, idet "denne Sang i Tiden kan virke meget uheldig." (DSKA 3. august 1942). Forløbet viser, hvilken balanceakt arrangører, politikere og myndigheder udøvede i forhold til den nationale stemning.

I 1943 havde 250 kor rundt om i landet planlagt at deltage i Sangens Dag, men på grund af strejkerne blev der indført mødeforbud, og alle arrangementer blev aflyst. Dermed må alsangen som udtryk for den nationale stemning siges at være forbi.

Alsangens repertoire

I det følgende vil det blive belyst, hvilke sange danskerne valgte at synge som udtryk for det nationale sammenhold. I alt har det været muligt at skaffe alsangshæfter fra 12 byer fordelt over det meste af landet,⁵ og disse hæfter rummer tilsammen intet mindre end 69 forskellige sange. Det er ikke hensigten her at omtale dem alle eller at opstille en komplet statistik over alsangen, men at give en karakteristik af de mest populære sange med fokus på repertoiret i Aalborg, København og Haderslev. Kort beskrevet bestod repertoiret til en typisk alsangsaften af fædrelandssange, som hyldede landskabet, den lokale egn, folket, sproget, sange om "Mor Danmark", den

danske ånd og den danske sang. Som afslutning sang man oftest nationalsangen *Der er et yndigt land* eller en salme. I flere byer var der desuden folkeviser og kanoner på programmet.

Fædrelandet, landskabet og folket

En stor del af sangene i alsangshæfterne blev skrevet i 1800-tallet, hvor den fremvoksende nationalfølelse var antitysk, og hvor krigen i 1848-1850 og tabet af Sønderjylland i 1864 satte sig spor i digtningen. Alligevel er det påfaldende så få fjendebilleder, der findes i de nationalromantiske sange. Oehlenschlägers *Der er et yndigt land* blev i langt de fleste tilfælde foretrukket frem for Ewalds mere krigeriske og mindre sangbare *Kong Kristian stod ved højen mast*. *Der er et yndigt land* er præget af den opremsende stil, som er typisk for nationalromantikken: Landskabet består af grønne bøgetræer, det blå hav og bakker, og det venlige og blide landskab afspejler danskernes rolige temperament. Landskabets bautasten minder danskerne om landets forfædre og fortid og dermed fællesskab i kraft af den fælles historie. I forbindelse med alsangen forkortes sangen til 3-4 strofer ofte med de kendte linjer "Vort gamle Danmark skal bestaa" som afslutning.

H. C. Andersens *I Danmark er jeg født* er et eksempel på en fædrelandssang, som er mindre opremsende og mere inderlig. Haderslev var den eneste af de 12 byer, som ikke valgte denne sang. På trods af at digtet blev til i 1850, er det ikke et krigsdigt, men en kærlighedserklæring til fædrelandet. Der står kun "Gud giv den bedste seier" (str. 2) som en hentydning til, at situationen var kritisk. I digtet er det et "jeg", som taler til fædrelandet, hvilket giver fornemmelsen af, at det enkelte menneske er kommet til orde. I verset "I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme," udpeges Danmark som *fødeland*, og deraf følger, at det også er jegets hjem. Derefter omtales sproget som "min Moders Stemme". Det er ikke en hyldest til monarken eller staten, og jegets forhold til nationen fremstilles som forholdet til fødehjemmet eller barndomshjemmet. Som i *Der er et yndigt land* er det et sommerligt landskab, jeget identificerer sig med; øerne, humlegårde og æblehaver. Bøgetræer, blomstermarker, havet, kæmpegrave og ploven er de sædvanlige elementer, til gengæld nævnes her også kløvermarken som et nyt element. I strofe tre beskrives vikingetidens storhed som kontrast til Danmarks beskedne rolle i 1800-tallet, men uden ønske om at den lille nation atter skal gøre sig bemærket som militærmagt, snarere som kulturel magt. I fjerde strofe beskrives sproget som "min Moders bløde Stemme", der "som en sød Musik mit Hjerte naar", dvs. sproget opfattes ikke blot som et kommunikationsmiddel eller et begrebsapparat, det henvender sig derimod til "Hjertet", til følelserne (Kuhn 1990, 213 f.).

En af de nyere sange, som blev populær ved alsangen, var Helge Rodes *Som en rejselysten flåde*. Sangen blev skrevet i 1920 i forbindelse med genforeningen, og Carl Niensens meget sangbare melodi var uden tvivl med til at gøre sangen populær (Bjerre og Kiil 1999, 237). I seks strofer hyldes landskabet, sproget og den nordiske ånd, hvor de første tre strofer ikke adskiller sig væsentligt fra romantikkens beskrivelse af landskabet og af danskerne som en nation af landmænd og sømænd. I Aalborg og Aarhus nøjedes man med disse strofer, mens man i Haderslev også sang

strofe 5 om genforeningen og det danske sprogs genvundne position i Sønderjylland “Det er Danmarks frie Sprog // uden Tryk af fremmed Aag // frejdigt Freja taler [...]” Den populære sang blev dog ikke sunget i København, men det er uvist om det skyldtes frygten for at provokere.

Jeg elsker de grønne lunde, skrevet af Johs. Helms til en grundlovsfest i 1873, var til gengæld på programmet i samtlige 12 byer. Den er endnu et eksempel på en personlig fædrelandssang, hvor der er et “jeg”, som de syngende kunne identificere sig med. Også her beskrives et smukt og roligt sommerlandskab, samt henvises til befolkningens aktiviteter inden for søfart og landbrug – der er sejlere i tusindtal og “flittige Hænder” der “sanker af Arbejdets gyldne Frugt” (str. 2). Fra strofe 4 henvender jeg sig direkte til fædrelandet, som er personificeret som både “Fader og Moder” på én gang, og jeg erklærer at ville elske fædrelandet i medgang og modgang. I strofe 7 bliver tonen mere alvorlig; “om Trængsler og Nød du fristed// jeg elsked dig dobbelt ømt”. Her tales ikke direkte om en fjende, men mon ikke de syngende danskere tolkede “Trængsler og Nød” som en kommentar til den aktuelle situation. Det er dog ikke en heroisk sang om at ville kæmpe og dø for fædrelandet, men nærmere en erklæring om at ville elske det betingelsesløst. Til slut vender den optimistiske tone tilbage i strofe 8:

“ Men end er der Sang i Skoven,
højt bølger det røde Flag,
end er der en Gud foroven,
der raader for Danmarks Sag.

Her udtrykkes håb om og tillid til, at Gud stadig er på Danmarks side, eller med andre ord: at landet vil bestå. Det kan ikke undre, at *Jeg elsker de grønne lunde* blev populær. I modsætning til bautasten og hvilende kæmper er der noget dynamisk og levende over det bølgende, røde flag. Dernæst synes sangen at rumme en beskrivelse af selve alsangen, hvor man jo netop samledes under fanerne i det fri for i sangen at finde fælles håb.

Midt i den nationale begejstring blev der dog også plads til hjemstavnsange som *Vær hilset Fyn, min fødestavn*, og H.C. Andersens *Jylland mellem tvende have*. De nationale skønhedsindtryk kunne udmærket opnås til fods eller på cykel, og man finder derfor to vandresange i Aalborgs sanghæfte og *Puds dit slanke cykelstyr* af Olaf Holst i Hadstens. Derudover indtog Jeppe Aakjærs lidt nostalgiske, men dog optimistiske, tekster en fremtrædende plads i alsangens repertoire, det gjaldt først og fremmest *Jeg bærer med smil min byrde* fra 1906, men også *Jeg er havren* samt vandresangen *Se dig ud en sommerdag*.

Mor-Danmark sange

Jeg elsker de grønne lunde og *I Danmark er jeg født* har det tilfælles, at fædrelandet omtales som fader, moder eller fødehjem. De følgende fædrelandssange omhandler alle digterjegets og dermed befolkningens følelser for fædrelandet, og det er karakteristisk, at fædrelandet optræder personificeret og ofte fremstillet som en kvinde

– som Mor Danmark. Mor Danmark-motivet har rod i romantikkens betoning af følelserne og naturen frem for det rationelle og kulturen (Adriansen 1987, 108). Dette gælder eksempelvis tredje og sidste strofe af Holger Drachmanns *Du danske mand af al din magt* fra 1906: “Du danske Mand! af al din Magt// syng ud om vor gamle Mor!” At Mor Danmark er gammel betyder dog ikke, at hun er svag, det er nærmere en understregning af ærværdig ælde. Sangen var på programmet i Aalborg, København, Haderslev og Aarhus, og fungerede nærmest som en opfordring i situationen: syng ud. Det var jo netop det, man ville. Mor Danmark-symbolet blev ligeledes anvendt i en helt ny sang fra 1940, nemlig Mogens Lorentzens *Der er et land, som dårligt kan bli’ meget mindre*, hvor alle tre vers slutter med “Mor Danmark!” I strofe 3 beskrives folket; “Der er et Folk... naa, lad os bare ikke prale// af, hvad vi er..., lad andre fælde Dom..[.]” Det fremstilles som karakteristisk for den danske mentalitet, at man ikke praler af egne bedrifter – i det mindste ikke direkte – hvormed beskedenhed bliver fremhævet som en dyd. Sangens komposition og tone har en del lighedstræk med en af Danmarks tidligste fædrelandssange; Grundtvigs *Langt højere bjerge* fra 1820, hvor andre landes fortrin først fremhæves, hvorefter Danmark og det danske alligevel viser sig at kunne måle sig med disse.

Valdemar Rørdam var en af tidens værdsatte digtere, indtil han skrev et hyldestdigt til nazismen, og måske blev hans alvorsfulde sange valgt som et supplement til de mere lystige sange. I ti af de tolv byer havde man valgt enten *Danmark i tusind år* (1917) og/eller *Sorgløst kan vi ej synge dit navn, Danmark* (1908). Sidstnævnte var valgt i Haderslev. Sangen består af fem strofer, hvor ordet “Danmark!” gentages i anden og ottende verslinje. Første og sidste strofe slutter med: “Danmark! I tusind Aar.”:

““ Sorgløst kan vi ej synge dit Navn,

Danmark!

Der bløder Saar, og der brænder Savn –

den Sang kan Tvang dog ej stænge.

Den er i hvert Slag, vort Hjerte slaar,

stærkere nu i Dag end i Gaar.

Vi har elsket dig længe,

Danmark ! i tusinde Aar! (str. 1)

Frit fra Sagas ældgamle Gry,

Danmark,

Vort Arbejds Land og vor Lykkes Ly

nu stiger stormende Floder.

Men Sønnernes Vagt omkring dig staar,

frit skal du bo i din arvede Gaard,

du vor blomstrende Moder,

Danmark,

i tusinde Aar! (str. 5)

Personificeringen af fædrelandet som en moder, der bor i en gård, var et yndet motiv i fædrelandsdigtningen med rødder tilbage i romantikkens forestilling om fædrelandet som en skjoldmø (Adriansen 1987, 110ff). Væk er det smukke landskab, den stilfærdige tone og optimismen. Her beskrives et fædreland med “Saar” og “Savn,” og i nuet truer “Stormende floder”. Fædrelandet “faldt ved Afgrundens Rand” (str. 2). Men folket lover landet troskab, hvilket gentages i sidste strofe med det kendte billede: Der vil blive holdt vagt omkring gården, således at fædrelandet, “vor blomstrende Moder”, kan bestå.

Sangene om og til Mor Danmark er eksempler på, hvordan folkets følelser over for nationen kan udtrykkes. Når fædrelandet forestilles som en kvinde eller en moderskikkelse, medfører det, at forholdet til nationen forestilles som et naturgivent forhold, som et slægtskab, hvor børnenes kærlighed til moderen (eller faderen) er selvopofrende og betingelsesløs. Idet landet fremstilles i moderskikkelse, medfører det, at ethvert angreb på landet er at sammenligne med et overgreb på den uskyldige moder eller kvinde, som har brug for sine børns hjælp til at beskytte sig. I *Imagined Communities* beskriver etnologen Benedict Anderson, hvordan kærligheden til nationen ofte beskrives med et ordvalg, der knytter sig til slægten eller hjemmet (motherland, Vaterland, Heimat), dvs. noget man naturligt er bundet til, og som man ikke selv har valgt. Det medfører, at der er en storhed over det at dø for sit land, som ikke kan opnås ved at dø for et parti eller en forening, som enhver kan melde sig ind i og ud af. At der henvises til vor gamle Mor og Danmark i tusind år er ligeledes et af nationalfølelsen eller nationalismens kendetegn. Nationer har brug for dels at legitimere sig udadtil, dels at styrke fællesskabet i befolkningen ved at fokusere på en fælles fortid frem for eventuelle forskelle i nutiden (Anderson 1991, 5 og 11 ff). Således tages der i de danske fædrelandssange heller ikke hensyn til, at den danske nation ikke har haft samme geografiske udstrækning gennem alle de tusind år, der så hyppigt henvises til.

Modersmålet og den danske sang

I *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000* udpeger Inge Adriansen sproget som et særdeles velegnet symbol på det nationale fællesskab, fordi sproget – tilsyneladende – forbinder folk i et horisontalt fællesskab på tværs af regionale, religiøse og politiske skel. Sange der tematiserede sproget og sangen var således et oplagt valg til alsang. N.F.S. Grundtvigs *Moders navn er en himmelsk lyd* spillede en meget central rolle, idet den blev valgt som den sang, der skulle synges samtidig over hele landet 1. september 1940. I første strofe hyldes moderens stemme, og de ord hun taler, som sammenlignes med “en himmelsk Lyd”, som glæder både børn og gamle. Men modersmålet er mere end et barndomssprog. I strofe 2 bevæger vi os fra hjemmet og ud til hele folket: “Modersmaal er det Kraftens Ord, som lever i Folkemunde.” Sætningen udtrykker Grundtvigs opfattelse af modersmålet, det talte sprog, som noget helt centralt for folket. Tanken udbygges i strofe 4:

“ Modersmaal er vort Hjertesprog,
kun løs er al fremmed Tale,
det alene i Mund og Bog
kan vække et Folk af Dvale.

Her fremstilles modersmålet som det sprog, der kommer fra hjertet, og som – mundtligt eller skriftligt – kunne opvække folket eller folkelivet, hvilket netop var Grundtvigs tanke. I strofe 3 beskrives modersmålet metaforisk som “det Rosenbaand, som Store og Smaa omslynger”. Arrangørerne kunne den 1. september have valgt en sang, som hyldede kongen, historien, landskabet, flaget eller andet, men man valgte sandsynligvis *Moders navn er en himmelsk lyd*, fordi sproget som modersmål er et klart symbol på det nationale fællesskab og samtidig fremstillede det danske folk som en enhed og som værende i modsætning til den tysktalende besættelsesmagt.

Modersmålet er ligeledes personificeret i *Vort modersmål er dejligt* fra 1859 af E. Lembcke, med de kendte linjer “og hun er så ung, og så yndig ser hun ud” efter første og sidste strofe. Men i løbet af sangen udvikles metaforen, så den unge kvinde viser sig som en skjoldmø, som digterne står vagt omkring, sangene er hendes ringbrynje, skæmtesprog hendes hvasse pile, og den rette danske ånd er med til at levere stenene til ringmuren omkring hendes gård (Adriansen 1987, 126). Modersmålets kræfter demonstreres i strofe 4:

“ De fremmede, de tænkte at volde hende Sorg;
de bød hende Trældom i hendes egen Borg;
men just som de mente, hun var i Baand og Bast,
da lo hun saa hjerteligt, at alle Lænker brast.

Fædrelandet fandt sangen provokerende og refererede netop denne strofe som et bevis for, at hensigten med alsang var at ophidse befolkningen mod besættelsesmagten (*Fædrelandet* 21. august 1940). I Haderslev havde man tilsyneladende ingen skrupler over at synges strofe 4, og det havde man heller ikke i Bogense, Esbjerg

og Fredericia. I Aalborgs hæfter var sangen blevet forkortet til tre strofer, strofe 1, 2 og 7, hvorved modersmålet alene blev beskrevet som ung og yndig. Samme løsning valgte man i Nakskov.

Med den værdi den danske sang blev tilskrevet, kan det ikke undre, at Kai Hoffmanns hyldest til den danske sang blev sat på programmet i alle 12 byer undtagen Haderslev. *Den danske sang er en ung blond pige* har klare paralleller til *Vort modersmål er dejligt*, men sceneriet er langt mere fredeligt og fri fra udefrakommende trusler.

Den danske folkeånd

Trangen til at samles i hyldest til det danske landskab og fortidsminderne var noget større end lysten til at prale eller rasle med sablerne over for fjenden. De slagkraftige vikinger og andre kæmper, som af og til optrådte i sangene, var generelt blot et minde om en svunden tid. Der findes dog eksempler på sange, hvor den mere heroiske side af danskerne vises, som i St. St. Blichers *Jyden han er stærk og sej*, der fik sit gennembrud under treårskrigen, og siden blev opfattet som et udtryk for den jyske soldats optimisme og ukuelighed. Ved radiotransmissionen fra alsangen i Aalborg brød speakeren bevidst ind ved anden strofe for at kommentere arrangementet og fremmødet, hvilket betød, at ordene “*men han go’r et ind igjen/ fa’ de Uhn han haa’ gjent hen*” ikke nåede ud i æteren (Eilstrup, 82). Imidlertid er det uklart, hvem der traf beslutningen om denne form for censur. Et andet udtryk for den danske ånd, karakteriseret ved ærlighed og mod, findes i B.S. Ingemanns fremstilling af Holger Danske i *I alle de riger og lande*. Der kaldes ligeledes på danskernes handlekraft og mod i *Høje Nord, friheds hjem* af C. Hostrup:

“ Høje Nord, Kæmpehal!
 Det er Tid, at Kraften kendes,
 det er Tid, at Sener spændes,
 Tid til Stigen eller Fald.
 Kald paa Heltene, der blunde!
 Saml i eet de skilte Raad!
 Og i munde
 læg os Ordet, som er Daad! (str. 5)

Trods henvisningerne til den nordiske mytologi kunne teksten uden tvivl tolkes som en opfordring til heroiske handlinger i nutiden, hvilket absolut var undtagelsen. Af de 12 byer blev sangen alene sunget i Haderslev og Bogense.

Den eneste sang med et mere konkret fjendebillede findes som nævnt i den sønderjyske hjemstavssang *Du skønne land med dal og bakker fagre*, skrevet af Edvard Lembcke i 1859, hvor landsdelen fremstilles som en ung kvinde, som står mellem to bejlere. Den tyske bejler får følgende beskrivelse:

“ En Kampens Pris din Dejlighed er vorden:
 en Bejler kom fra Syd og en fra Norden;

den ene kom i Glansen
 af Rigdom og af Magt
 og bød dig Brudekransen
 og Herlighed og Pragt;
 fagre Ord talte han med Liste,
 fagre Ord mange Hjerter friste,
 fagre Ord! (str. 2)

Med “fagre Ord” frister den rige og magtfulde nabo mod syd. Der er for så vidt ikke noget nyt i denne fremstilling. I 1800-tallets digte blev billedet af de gæstfrie, fredelige og troskyldigt selvudslettende danskere over for de brovtende og anmassende tyskere anvendt så ofte, at det i den danske bevidsthed ganske enkelt blev fjendens nationaltræk at være hånende og pralende. Bejleren fra nord optræder naturligvis også i dette tilfælde jævnt og stilfærdigt, men med vilje til at kæmpe. I femte strofe er afgørelsen faldet ud til danskerens fordel, men det forudsiges samtidig, at det sidste slag muligvis ikke er slået endnu: “Før hun skal rives fra hans Side// End en Dyst tør vel Dansken ride // End en Dyst!”

Som nævnt i afsnittet om alsangen i Haderslev var det blandt andet valget af denne sang samt *I alle de riger og lande*, som *Nordschleswigsche Zeitung* kritiserede. Det er påfaldende, at de her nævnte sange om den danske folkeånd og om danskeren som retmæssigt sejrende og kampberedt alle blev sunget i Haderslev, og at ingen af dem blev sunget i København.

Alsangen i eftertidens vurderinger

Alsangen kan på alle planer tolkes som et udtryk for den nationale samlingstanke med samlingsregeringen som forbillede. Arrangørerne fandt sammen i et nyt samarbejde, deltagerne mødte op på tværs af samfundslag og interesser, og de lokale politikere fra alle samlingsregeringens partier holdt gerne tale ved alsangen, ligesom kommunerne betalte for sanghæfterne.

Alsangens repertoire underbyggede forestillingen om det nationale fællesskab i deres fremstilling af Danmark og danskerne som ét folk i ét land, med ét sprog. Folkets indbyrdes forhold blev fremstillet som et familieforhold, hvor alle arbejdede uselvsk for at øge gårdens eller hjemmets rigdom. Danskernes forhold til fædrelandet blev ligeledes fremstillet som et familieforhold præget af gensidig kærlighed. Dette blev i sangene illustreret med det hyppigt anvendte Mor Danmark-motiv. Det næsten paradisiske, harmoniske samfund, som blev beskrevet i sangene, kan ikke tænkes at være danskernes opfattelse af tilværelsen i 1940, men derimod udtryk for ønsketænkning eller et forsøg på at finde trøst i beskrivelserne af “de gode gamle dage” og den tids hævdvundne værdier.

Med den landsomspændende alsang 1. september 1940 gik det hele op i en højere enhed. Grundtvigs *Moders navn er en himmelsk lyd* var en hyldest til modersmålets evne til at opvække folket og skabe et fællesskab. Men ikke bare sangens tekst havde betydning. Bevidstheden om, at alle alsangens deltagere rundt omkring i landet sang den samme sang samtidig, skabte oplevelsen af et enormt fællesskab. Alsangen var

således ikke kun *sang* om fællesskab og en verden uden skel, det var samtidig en manifestation af det nationale fællesskab.

Spørgsmålet om, hvorvidt stemningen ved alsangsstævnerne kunne karakteriseres som antityske, har vist sig at være vanskeligt at besvare til bunds. Men ud fra det her anvendte materiale må tendenser i denne retning i både taler og sange siges at være stærkest i Haderslev og svagest i København. Det problematiske består i vurderingen af sangen. Sangenes temaer og ordvalg kunne kun i ganske få tilfælde karakteriseres som fjendtlige, krigeriske eller heroiske. Men et fællestræk ved flere af alsangens sange var, at de udsprang af en tid, hvor der ikke var tvivl om, at fjenden var tysk. I hvor stor udstrækning deltagerne ved alsangsstævnerne generelt har været bevidste om sangenes historie, og hvilken betydning denne er blevet tillagt, er et godt spørgsmål. Men under alle omstændigheder har sammenhængen været tydelig for sønderjyderne.

Imidlertid spillede det usagte som bekendt også en væsentlig rolle under besættelsen. Selv om hverken sange eller taler i Aalborg, Aarhus og København synes særligt heroiske eller fjendtlige, er det naturligvis ikke utænkeligt, at mange mødte frem til alsang med det stille håb, at det måtte genere tyskerne. Men den slags tanker lader sig vanskeligt spore i det kildemateriale, som er anvendt her. På baggrund af reaktionerne i *Fædrelandet* og *Nordschleswigsche Zeitung* kunne danskerne dog være klar over, at i hvert fald de danske nazister og det tyske mindretal følte sig generet af alsangen. At utilfredsheden først og fremmest skyldtes mødeforbuddet er så en anden sag. Uanset hvordan indholdet i sange og taler fortolkes, så kunne de enorme menneskemængder, alsangen formåede at samle, utvivlsomt virke foruroligende på besættelsesmagten.

En anden del af forklaringen på alsangens tiltrækningskraft kan søges i det forhold, at alsangen var en yderst rummelig størrelse. Det var ganske enkelt muligt, hvilket de forskellige holdninger i den samtidige presse afslører, at tolke alsangen i overensstemmelse med samtlige samlingsregeringspartiers politiske og kulturelle overbevisninger. På trods af at der var et stærkt konservativt element i sangenes indhold, er sangtekster åbne for fortolkninger, og enhver kunne i teksterne, eller i selve ideen om den folkelige fællessangs gavnlige virkning, finde belæg for, at sangen skulle være i overensstemmelse med vedkommendes politiske overbevisning eller værdier i øvrigt. Og således hævdede både konservative, sønderjyder, kristne, arbejdere og højskolefolk, at det netop var *deres* værdier eller opfattelse af den nationale identitet, som kom til udtryk i og med alsangen.

En vurdering af alsangens politiske betydning afhænger af, hvorledes forholdet mellem samarbejdslinjen og modstandslinjen i dansk politik anskues. Alsangsrangøren A.C. Poulsen var efter besættelsen naturligvis ikke i tvivl om resultatet af alsangen: "At stævnerne var en torn i øjet for tyskerne, herskede der ingen tvivl om, og at alsangstævnerne blev kimen til den senere aktive modstandsbevægelse er lige så sikkert" (Poulsen 1950, 78). De illegale omtalte til gengæld alsangen med overbærende smil eller med hånlige bemærkninger – "som om man kunne synge tyskerne ud af landet!" (Kirchhoff 1998, 403ff). Som støtte til de siddende politikere, og dermed også til forhandlingspolitikken/samarbejdspolitikken, blev alsangen og den nationale vækkelse fra denne position anset for at være en hæmsko for modstandsbevægelsen. At alsangen kunne tolkes som støtte til politikerne, er der ikke

tvivl om, og netop den opfattelse af alsangen søgte politikerne selv at styrke med oprettelsen af den rådgivende alsangskomite i 1941.

Men i stedet for at vurdere alsangen som en bevidst tilslutning til enten at gøre modstand eller at samarbejde, var det måske mere frugtbart, som påpeget af bl.a. Hans Kirchhoff, at overveje, om skellet mellem modstand og samarbejde stod så skarpt for den almindelige dansker i samtiden, som det har gjort for eftertiden. Kirchhoffs pointe i artiklen "Den store myte om det danske folk i kamp. Om besættelsen i dansk kollektiv erindring" er, at der var megen sandhed i myten om hele det danske folk i fælles kamp mod besættelsesmagten. Fordi både befolkning, politikere og modstandsbevægelse i bund og grund håbede, at tyskerne tabte, at de allierede vandt, og at Danmark atter blev frit og demokratisk. Derfor kunne den ubestridelige loyalitet over for konge og regering i begyndelsen af besættelsestiden uden videre overføres til modstandsbevægelsen i slutningen af besættelsen (Kirchhoff 1998, 407ff).⁶ Det er ikke således ikke utænkeligt, at de hundredtusindvis af almindelige danskere opfattede alsangens sange i 1940 og de illegale hyldestsange til sabotører og frihedskæmpere i 1945 som to sider af samme sag.

Noter

- 1 Jf. samtidig artikel refereret på Skansens hjemmeside; <http://www.skansen.se/artikel/en-folkrorelse-klingar-mot-skyn>.
- 2 Der er ikke tale Johan Ottosens *Det haver så nyligen regnet* (1890), som blev udbredt under besættelsen, men om den folkevisse, som dannede forlæg herfor.
- 3 Se *Sangerbladet*, nr. 7, aug. 1940 og *Arbejdersangeren* nr. 8, aug. 1940.
- 4 Øvrige medlemmer af komiteen: fmd. for Dansk Ungdomssamvirke Hal Koch, højskoleforstanderne Jens Marinus Jensen og Niels Bukh. P. M. Daell, J. Saxild, Einar P. Foss, professor Svend Lomholt, højesteretssagfører Oskar Bondo Svane og nationalbankdirektøren C.V. Bramsnæs. Domkantor Emilius Bangert, skoledirektør Sofus Franck, skoleleder K. A. Kristensen, fmd. for Danmarks kristelige studenterforbund stiftsprovst Poul Brodersen, rektor Chr. Nielsen, lærerne A.C. Hoppe og Hovgaard Andersen. Københavns overborgmester Viggo Christensen, og MF Chr. Christiansen. Poul Sørensen, Aage Falk Hansen, Ingeborg Richter. Jf. Brev fra Alsang-Komiteen, (Det kgl. Bibliotek, småtrykssamlingen.) Brev fra Alsang-Komiteen, januar 1941, (Det kgl. Bibliotek, småtrykssamlingen.) Dette brev samt udgivelsen af en sangbog med 160 sange (Bangert, Emilius mfl. (red.): *Dansk Alsangbog*, Kbh. 1941.) er de eneste spor af komiteens arbejde.
- 5 Foruden Aalborg, København og Haderslev drejer det sig om Bogense, Brabrand, Esbjerg, Fredericia, Glostrup, Hadsten, Nakskov og Ugerløse.
- 6 Se også Poulsen, Henning (2000): "Hvad mente danskerne?" I: *Historie*, nr. 2, s. 318-323, Aarhus.

Litteratur

- Adriansen, Inge (1987): "Mor Danmark. Valkyrie, skjoldmø og fædrelandssymbol", i: *Folk og Kultur. Årbog for Dansk Etnologi og Folkemindevidenskab*. Kbh.
- Adriansen, Inge (2003): *Nationale symboler i det danske rige 1830-2000*. Kbh.
- Anderson, Benedict (1991): *Imagined Communities*. London.

- Bjerre, Karen og Kiil, Lisbeth (red.). (1999): *Sanghåndbogen*, Kbh.
- Eilstrup, Per og Lindeberg, Lars (1969): *De så det ske under besættelsen*. Kbh.
- Hertel, Hans (1998): "Det belejrede og det besatte åndsliv. Kulturkampen omkring fascisme og nazisme i dansk litteratur, presse og kulturdebat 1920-1945", i: Henrik Dethlefsen og Henrik Lundbak (red.): *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festskrift til Hans Kirchoff og Henrik S. Nissen*. Kbh.
- Jensen, Thorkild Borup (1992): "Besættelsestidens digte og sange som udtryk for national oplevelse og bevidsthed", i; Feldbæk, Ole (red.) *Dansk identitetshistorie*, bd. 4, Kbh.
- Kirchhoff, Hans (1998) "Den store myte om det danske folk i kamp. Om besættelsen i dansk kollektiv erindring", i : Detlefsen, Henrik (red.): *Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. Festskrift til Hans Kirchoff og Henrik S. Nissen*, Kbh.
- Kuhn, Hans (1990): *Defining a Nation in Song. Danish Patriotic Songs in Songbooks of the Period 1838-1870*. Kbh.
- Nissen, Henrik S. (1973): 1940. *Studier i forhandlingspolitikken og samarbejdspolitikken*. Kbh.
- Poulsen, A.C. (1950): *Arbejdersangkorenes Landsforbund gennem 25 år*, Kbh.
- Poulsen, Henning (2000): "Hvad mente danskerne?" i: *Historie*, nr. 2, s. 318-323, Aarhus.
- Rigsdagstidende*. Folketinget 1940-41, sp. 462, 539, 680. 1. Behandling af Finanslov for 1941-42, 13. nov., 14. nov., og 20. nov. 1940

Arkivmateriale

Alsangen i Aalborg den 12. august 1940, Statsradiofoniens udsendelse. Båndoptagelse. Aalborg Stadsarkiv. Alsang-Komiteen, januar 1941 (brev til komunalbestyrelser og pressen), Det kgl. Bibliotek, småtrykssamlingen.

Alsangshæfter

De samvirkende københavnske Arbejdersangkor (DSKA) Forhandlingsprotokol 1938-1940, 28. april 1940. Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, arkiv nr. 1710.

Aviser og tidsskrifter

Arbejdersangeren nr. 8, august 1940. Udgivet af og medlemsblad for Arbejdersangkorenes Landsforbund. Kbh.

Dannevirke

Fædrelandet

Nordjyllands Socialdemokrat

Nordschleswigsche Zeitung

Sangerbladet, nr. 7, august 1940. Organ for Danske Mandskor. Udgivet af Dansk Sangerforbund. Aarhus.